

MAGYAR NYELVŐR

136. ÉVF.

*

2012. OKTÓBER–DECEMBER

*

4. SZÁM

Egynyelvű szótáraink és a nyelvhasználat

Az Anyanyelvápolók Szövetségének és az MTA Nyelvtudományi Intézetének
közös konferenciája

2012. január 21.

Megnyitó

Tisztelt Jelenlevők, kedves Vendégeink!

Tisztelettel és őszinte örömmel köszöntöm mindazokat, akik elfogadták egyrészt a Nyelvtudományi Intézet, másrészt az Anyanyelvápolók Szövetsége igazgatójának, illetve elnökének meghívását, és akár előadással vagy hozzászólással, akár csupán érdeklődőként részt vesznek ezen a mai, a meghívóban jelzett, 10-től 13 óráig terjedő időben tartandó konferencián. Az intézetnek és szövetségünknek már volt egy ehhez hasonló közös rendezvénye, nyolc évvel ezelőtt, amikor az Édes Anyanyelvünk folyóirat megalapításának negyedszázados évfordulója volt az ünnepi ülés indítéka. Akkor Kiefer Ferenc akadémikus nyitotta meg az emlékülést, és méltatta elismerő szavakkal mind magát az 1979 tavaszán megjelent lapot, mind pedig annak akkor már nem élő alapítóját, Lőrincze Lajost, aki – Kiefer megfogalmazása szerint – „Népszerűség, szakszerűség, korszerűség – e hármas jegyében indította útjára a folyóiratot”.

Ennek a mostani tudományos ülésnek nincs ilyen évfordulás alapja, de oka, indítéka természetesen ennek is van. Ez pedig nem más, mint az, hogy szövetségünknek az idén már 91. évében járó, de még napjainkban is fiatalos energiával dolgozó elnökségi tagja, sőt társelnöke, Bencédy József még tavaly nyáron fölvetette, hogy jó lenne, ha többévi szünet után ismét rendeznénk a Nyelvtudományi Intézettel közösen egy olyan konferenciát, amilyen az az évekkel ezelőtti volt, és amely közelebb hozná egymáshoz a nyelvet más-más szempontból vizsgáló és ennek megfelelően ahhoz más-más irányból közelítő, de így vagy úgy a nyelvvel mégis hivatásszerűen foglalkozó szakembereket. Hogy ez hasznos és szükséges dolog, az nem kétséges – az akkor elhangzott előadásoknak is éppen ez volt az egyik legfontosabb tanulságuk –, de azt sem hallgathatjuk el, hogy ez a kölcsönös közeledés még nem történt meg vagy nem valósult meg a kívánatos mértékben, és éppen ezért itt az ideje, hogy ismét tegyünk lépéseket az említett cél elérése érdekében.

Nos, amikor Bencédy József fölvetette javaslatát, azonnal éreztük, hogy ezt meg kell fogadnunk, és annak értelmében cselekednünk is kell. Szövetségünknek egy kis küldöttsége – benne főtitkárunk, Maróti István és maga a javaslattevő, Bencédy József, aki egyébként már azon a korábbi konferencián is tartott előadást – felkereste a Nyelvtudományi Intézet igazgatóját, és megtudakolta, hogy az intézet vezetői és munkatársai támogatnák-e egy közös konferencia megrendezésének a tervét. Én is köztük lettem volna, csak hogy sajnos éppen akkor egy kórházban töltöttem napjaimat egy műtét szenvedő alanyaként. De már másnap értesültem róla, hogy a konferencia megrendezésének gondolatát az intézet nem veti el, sőt hasznosnak tartja, és ezért, amint hazatérhettem, és a számítógép elé ülhettem, írásba is foglaltam a javaslatot, mindjárt egy-két nevet is megemlítve és időpontokat is ajánlva. Egy-két napon belül választ is kaptam Kenesei István professzortól, mégpedig kedvező választ, és ezután további levélváltások útján, valamint többek, leginkább Bencédy József, Heltainé Nagy Erzsébet és Maróti István közreműködésével össze is állt a konferencia programja. Mi időpontul eredetileg inkább a novemberet céloztuk meg, mivel a Nemzeti Erőforrás Minisztérium illetékeseivel való többszöri tárgyalás eredményeként sikerült elérnünk, hogy 2011-től kezdve november 13-a minden évben a magyar nyelv napja legyen, és ehhez a naphoz nagyon illett volna a tervezett konferencia. Ám kiderült, hogy ez az út nem járható, mert egyrészt az intézetnek novemberben már amúgy is van egy nagyon fontos rendezvénye, a Nagyszótár két újabb kötetének ünnepélyes bemutatása, másrészt pedig a magyar nyelv napjának törvénybe iktatása, illetve az erről szóló határozat elfogadásának a napja is sokáig bizonytalan volt, ezért végül is egy későbbi, már ideai időpont mellett döntöttünk. Ha már nem sikerült a konferenciát a magyar nyelv napján vagy annak környékén megrendezni, szinte tálcán kínálkozott ez az új időpont, január 21-e. A nyelvészek, mégpedig valamennyien, tehát mind általában a nyelv, illetve a nyelvek vizsgálati, kutatói, mind pedig anyanyelvünk bűvárai, ápolói ezzel a konferenciával köszöntik és ülik meg a nyelv másik nagy ünnepét, a holnapi ünnepet, a magyar kultúra napját. Sok sikert kívánok hozzá mindnyájuknak!

Grétsy László
professor emeritus
ELTE BTK

Egynyelvű szótáraink és a nyelvhasználat

A konferenciánk címébe emelt szavak mindegyike kulcsszói nyomatékú, még az *és* kötőszó is. Természetesen a magyar szótártörténetben is két-, illetőleg többnyelvű szójegyzékek, glosszák, vocabulariumok előzték meg az egynyelvűeket. A *szótár* szót sem használták a 18. század közepéig; „azokat a munkákat, amelyeket ma így határoznánk meg, *neves könyv*nek, *szók lajstrom*ának vagy *szókat magyarázó könyv*nek, még gyakrabban *lexikon*nak vagy *dikcionárium*nak hívták” (Bartók István 2011: 311). A magyar címszavú, magyar értelmezésű egynyelvű szótáraknak az első tervei, tervezetei és mintái a felvilágosodás korában és a reformkorban születtek meg, elsősorban műszókönyvek és tájshógyűjtemények, táj-